Polska Ekspedycja Amazońska
www.uauauno.of.pl

Stowarzyszenie „Czysty Świat”

Fundación „Mundo Puro”

Badania archeologiczne stanowiska Uaua-uno w sezonie 2005

Tekst i opracowanie: Andrzej Karwowski

Płock 2007

Informacje ogólne

W dniach od 8 do 22 października 2005 przeprowadzone zostały badania archeologiczne na stanowisku Uaua-uno, położonym na wschodnim brzegu rzeki Beni, około 40 km na północny zachód od miasta Reyes i około 60 km na północ od miasta Rurrenebaque (departament Beni, Boliwia). Projekt o nazwie Polska Ekspedycja Amazońska został zorganizowany przez Stowarzyszenie "Czysty Świat" (Poznań) oraz Fundación Mundo Puro (La Paz), we współpracy z Instytutem Archeologii UMK oraz Dirección Nacional de Arqueología. Wykopaliska archeologiczne były kontynuacją prac rozpoczętych w 2004 r., obejmujących poza badaniami archeologicznymi także badania przyrodnicze terenu. W ekspedycji uczestniczyli: Marcin Obałek (przewodniczący Stowarzyszenia "Czysty Świat", kierownik wyprawy), mgr Mileniusz Spanowicz (prezes Fundación Mundo Puro, koordynator), mgr Andrzej Karwowski (archeolog, kierownik badań archeologicznych) oraz mgr Rafał Konieczny (dokumentalista)[1].

Stanowisko Uaua-uno położone jest na zachodniej granicy strefy geograficznej *Llanos de Mojos* w północnej części Boliwii. Obszar ten charakteryzuje się klimatem subtropikalnym z roślinnością sawannową i lasami zalewanymi czasowo w porze deszczowej. Brzegi rzeki Beni porasta las galeriowy, w dużej mierze przeobrażony w wyniku działalności ludzkiej (wycinanie i wypalanie pod uprawę). Obecnie strefa wokół stanowiska jest niezamieszkana, jednak odwiedzają ją różne grupy miejscowych Indian (głównie Tacana, Maropa, Chimane i Ese Ejja) w poszukiwaniu drzew do wyrębu oraz zwierzyny łownej. Strefa ta pozbawiona jest także sieci dróg, a jedynym środkiem transportu jest droga wodna. Najbliższe osady to: San Marcos (około 10 km na północ od stanowiska) i Zoraida (inna ortografia: Soraida; około 20 km na południe od stanowiska) (ryc. 1).

Archeologia Beni

Obszar *Llanos de Mojos* dzielony jest na trzy strefy ekologiczno-archeologiczne: zachodnią (nad rzeką Beni), centralną (nad rzeką Mamoré) oraz wschodnią (nad rzeką Itenez) (Calandra i Salceda 2004). Stosunkowo dobrze rozpoznany pod względem kulturowym jest obszar centralny, pozostałe (szczególnie zachodni) wymagają szczegółowych badań archeologicznych. Pierwsze prace w *Llanos de Mojos* rozpoczął Erland Nordenskiöld, który w latach 1908-1909 przeprowadził wykopaliska na kopcach (*lomas*) Hernmark, Masicito i Velarde w okolicach miasta Trinidad. Wyniki prac Nordenskiölda zostały zweryfikowane i uzupełnione przez kolejne ekspedycje archeologiczne, min. ekspedycję boliwijsko-argentyńską (Portugal 1978; Dougherty i Calandra 1981/82). Poza tym w strefie tej zlokalizowano złożone systemy kanałów i podwyższonych pól datowane na okres przedhiszpański (np. Erickson 1980). Obecnie w strefie w pobliżu miasta Trinidad pracuje niemiecko-boliwijski zespół archeologów pod kierownictwem dr. Haiko Prümersa.

Stanowisko Uaua-uno leży w relatywnie słabo zbadanej strefie zachodniej *Llanos de Mojos*. Prace na tym obszarze miały jedynie formę rekonesansów archeologicznych, przeprowadzonych na niewielka skalę (np. Castillo 1929; Cordero 1984). Od 1997 r. realizowane są systematyczne prace na stanowisku Las Piedras (departament Pando) nad rzeką Beni, gdzie odkryto ruiny twierdzy inkaskiej oraz materiały ceramiczne pochodzenia inkaskiego i amazońskiego (Pärsinen i in. 2003).

[1] Niniejsze opracowanie nie obejmuje indywidualnych prac M. Obałka przeprowadzonych na stanowisku w ostatnich dniach października 2005 (Obałek 2005, informacja ustna).

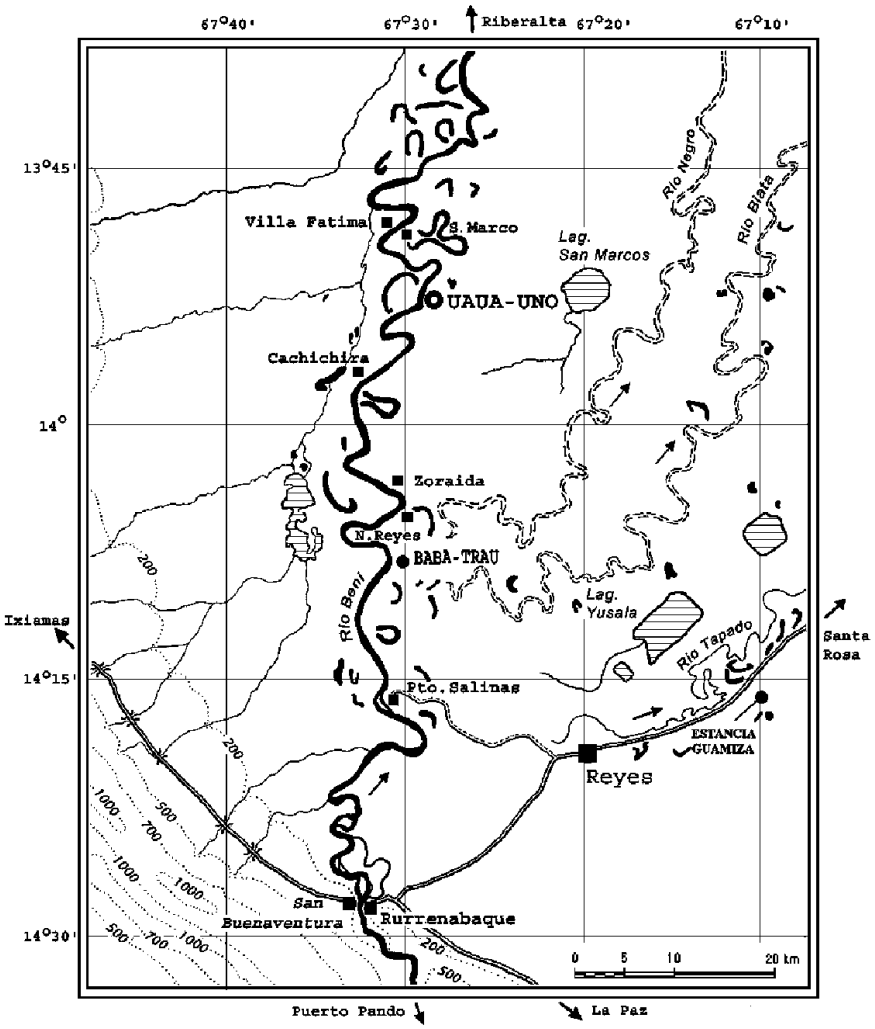

Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska Uaua-uno. Rys. M. Obałek.

Badania w Uaua-uno. Charakterystyka stanowiska

Stanowisko określane jest przez okolicznych Indian jako stary cmentarz i nazywane *Uaua-uno* (informatorzy Ese Ejja) lub *Los Cántaros* (informatorzy Tacana). Znaczenie nazwy *Uaua-uno* nie jest jasne, przez część informatorów tłumaczone jest jako „czarna woda". Funkcjonuje także określenie *Babatrau* lub *Bacuatran* (Kaegi 2003), jednakże w rzeczywistości dotyczy ono innego stanowiska, położonego około 40 km na południe od *Uaua-uno*, badanego w 1962 r. przez Gregorio Cordero (1984).

Stanowisko *Uaua-uno* zostało odkryte w 1998 r. przez inż. Enrique Kaegi Vásqueza, który podczas wyprawy przyrodniczej natknął się tam na obiekty archeologiczne i poinformował o znalezisku Dirección Nacional de Arqueología. Stanowisko zostało jako obiekt trzeciej klasy pod względem wartości archeologicznej, ze śladami działalności ludzkiej sprzed okresu kolonialnego. Część zabytków, w tym nietypowe naczynia antropomorficzne, fragmenty ceramiki malowanej i narzędzia kamienne zgromadzono w kolekcji w mieście Reyes. W 2004 r. przeprowadzono pierwsze naukowe badania na stanowisku w ramach ekspedycji zorganizowanej przez Stowarzyszenie „Czysty Świat" we współpracy z Instytutem Archeologii UMK, Dirección Nacional de Arqueología oraz Fundación Eco-Amazonico (Karwowski 2005). Celem prac było określenie charakteru stanowiska, jego zasięgu oraz przynależności kulturowej a także perspektyw do dalszych prac badawczych.

W sezonie wykopaliskowym 2004 zlokalizowano ślady osadnictwa i działalności sepulkralnej niemal na całej długości urwiska rzecznego Beni, ciągnącego się na odcinku około 650 m wzdłuż prawego brzegu rzeki. Na podstawie profilu urwiska rzecznego oraz typu materiału archeologicznego stwierdzono iż stanowisko należy do kategorii dużych kopców (*lomas*) o wysokości do 6 m, pełniących jednocześnie funkcję osad i cmentarzy.

Prace wykopaliskowe w sezonie 2004 przebiegały dwutorowo. W wyniku prac w urwisku rzecznym zlokalizowano kilkanaście grobów, z których osiem przebadano wykopaliskowo. Większość z nich należała do kategorii tzw. grobów urnowych (*urnas funerarias*)[2], w formie naczyń ceramicznych zawierających niespalone szczątki ludzkie złożone bez zachowania porządku anatomicznego, niekiedy wraz z wyposażeniem grobowym (groby: 1, 2, 3, 4, 5?, 7, 9). Naczynia grobowe były zwykle przykrywane dużą misą oraz fragmentami innych naczyń ceramicznych. Stwierdzono także jeden grób szkieletowy (grób 6). Jednocześnie w odległości około 10 m od urwiska rzecznego założono wykop sondażowy, którego celem było określenie stratygrafii stanowiska oraz stwierdzenie ciągłości warstwy kulturowej bądź jej braku. Stwierdzono następujące nawarstwienia: humus (od powierzchni do głębokości około 1,2 m), szare iły z szczątkami drzew (do głębokości około 3, 7m), oraz ciemnoszarą warstwę kulturową zawierająca liczne fragmenty naczyń ceramicznych, której charakter przypomina czarnoziemy amazońskie (*tierra negra*, *terra preta*), występujące głównie na stanowiskach o długim okresie zasiedlenia. Ze względu na ograniczenia czasowe eksplorację wykopu sondażowego zakończono na głębokości około 4 m od powierzchni terenu, co wystarczyło jednak na rekonstrukcję stratygrafii w tej części stanowiska. Poza tym w północnej części wykopu natrafiono na pień drzewa, prawdopodobnie mahoniowca (Szwagrzak 2004, informacja ustna), które rosło na stanowisku w okresie jego zasiedlenia.

Wśród grobów odkrytych na cmentarzysku w Uuaua-uno na szczególną uwagę zasługują względnie bogate groby 6 i 7. Grób 6, zlokalizowany około 5 m poniżej powierzchni terenu zawierał pochówek szkieletowy niespotykany w tej części Boliwii. Na podstawie układu szczątków kostnych można przypuszczać iż zmarłego, siedzącego ze skrzyżowanymi nogami owinięto pierwotnie w tkaniny, związano tworząc rodzaj mumii (*bulto de muerto*) i złożono w grobie w pozycji leżącej. Inwentarz grobu składał się z trzech mis glinianych oraz ceramicznego dwustożkowego bębna[3]. Ze względu na to iż czaszka zmarłego nosi ślady sztucznej deformacji w części czołowej (Kozłowski 2005, informacja ustna), przypuszczać można iż należał on do elity plemiennej i być może pełnił funkcję szamana. Jedyny grób szkieletowy, w którym można doszukiwać się analogii do grobu 6 znaleziono w 1962 r. w Babatrau (Cordero 1984). Tuż przy czaszce znaleziono fragment misy o przekroju zbliżonym do przykładów z Uaua-uno.

Grób 7 znajdował się na głębokości około 4,3 m poniżej powierzchni terenu i należy do kategorii grobów urnowych przykrytych misą. Powyżej naczynia grobowego znaleziono warstwę potłuczonych naczyń ceramicznych oraz depozyt złożony z kamieni i dwóch ozdób srebrnych. Naczynie grobowe, poza szczątkami ludzkimi zawierało trzy naczynia ceramiczne, w amforę i misę z ornamentem malowanym a także trzy przęśliki narzędzie kamienne i około 300 miniaturowych paciorków ceramicznych. Dla określenia chronologii grobu 7 istotne znaczenie mogą mieć przykłady ceramiki amazońskiej znalezione na stanowisku Las Piedras przez ekspedycję fińską (Pärsinen i in. 2003). Niektóre z nich nosiły ornament ryty w tzw. „stylu wężowym" (*estilo de serpiente*). Ten sam motyw występuje na malowanych misach z

[2] Termin „grób urnowy" jest nazwą umowną stosowaną w archeologii Nowego Świata na określenie zwyczajów pogrzebowych, zgodnie z którymi kości zmarłych składano w naczyniach ceramicznych (*urnas*). W odróżnieniu do nich w Europie w „grobach urnowych" składano spalone szczątki zmarłych.

[3] Charakter wyposażenia określono po rekonstrukcji ceramiki przeprowadzonej w La Paz w 2005 r. Naczynie dwustożkowe zostało zidentyfikowane jako bęben przez etnomuzykologa, dr A. Gruszczyńską-Ziółkowską z Instytutu Muzykologii UW (2005, informacja ustna).

grobu 7 oraz na ceramice ze wschodniej strefy *Llanos de Mojos*. Wskazuje to iż zasięg „stylu wężowego" nie ograniczał się do stanowiska Las Piedras oraz iż grób 7 z Uaua-uno (ze względu na stylistykę dekoracji wyposażenia) można datować podobnie jak znaleziska z Las Piedras na okres inkaski. Przypuszczenia te powinny jednak zostać zweryfikowane przez analizy radiowęglowe oraz dalsze badania komparatywne.

Na podstawie badań w sezonie 2004 stwierdzono iż stanowisko Uaua-uno należało do największych w zachodniej strefie *Llanos de Mojos*. Ze względu na lokalizację stanowisko przyporządkowano do przedhiszpańskich kultur Mojos.

Zakres prac w sezonie 2005. Metodyka

Z uwagi na niszczącą działalność rzeki Beni, prace na stanowisku miały charakter ratowniczy. Ich celem było możliwie pełne zadokumentowanie oraz eksploracja nowo odsłoniętych grobów w urwisku rzecznym a także weryfikacja oraz uzupełnienie spostrzeżeń dotyczących stratygrafii, typologii grobów oraz materiału ceramicznego. Poza tym zadaniem prac w 2005 r była kontynuacja eksploracji wykopu 1 do poziomu skały macierzystej w celu weryfikacji układu stratygrafii w tej części stanowiska. Ze względu na ograniczenia czasowe, finansowe oraz obiektywne trudności wynikające z ograniczonej dostępności i ekstremalnych warunków terenowych założenia te zrealizowano częściowo.

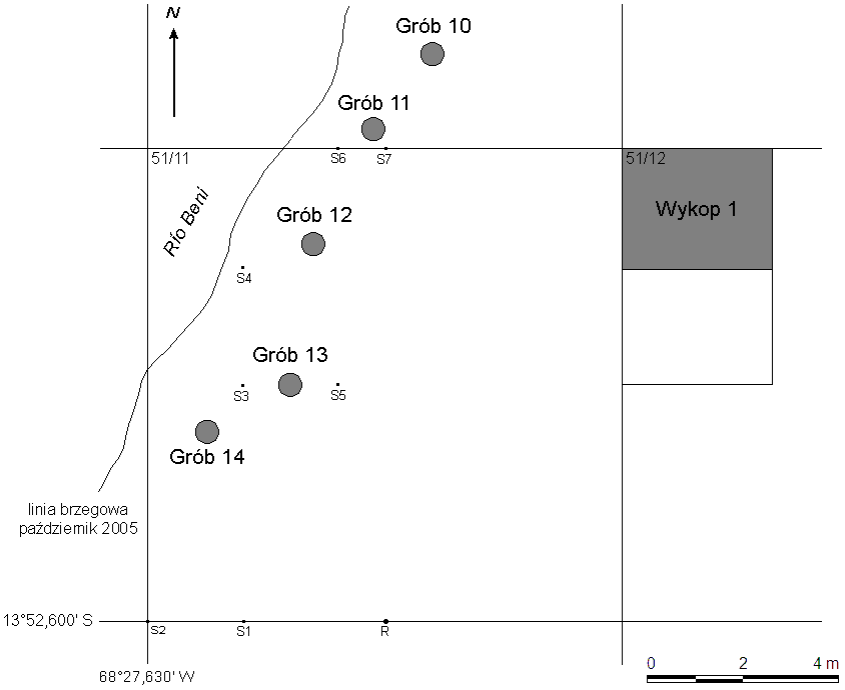

Ryc. 2. Uaua-uno. Schematyczny plan głównego skupiska grobów w obrębie arów 51/11 oraz 51/12. Rys. A. Karwowski.

Podobnie jak w sezonie 2004, ślady osadnictwa (głownie materiał ceramiczny) o różnym zagęszczeniu i nasyceniu zaobserwowano na całej długości urwiska rzecznego. Ich największa koncentracja widoczna była w obrębie arów 51/11 oraz 52/11, co w nawiązaniu do wyników badań w sezonie 2004 pozawala przypuszczać iż w tym obszarze skoncentrowana była działalność sepulkralna w okresie przedhiszpańskim. Zlokalizowano tam 5 grobów urnowych (groby 10-14) widocznych w urwisku rzecznym (ryc. 2). Nie wyklucza to oczywiście obecności innych, nawet większych skupisk grobów na stanowisku.

Na mniejsze skupiska grobów urnowych natrafiono w północnej części stanowiska, około 120 m od głównego skupiska (groby 15-17) oraz około 30-37 m na południe od głównego skupiska (groby 18-20) (licząc od skrajnych grobów).

Ze względu na ukształtowanie terenu (strome urwisko) groby urnowe pozbawione były części kontekstu archeologicznego (powyżej grobów), w wielu przypadkach słabo czytelna była również stratygrafia. Wykopy eksploracyjne grobów miały na celu oczyszczenie zdeponowanych przedmiotów oraz częściowe odsłonięcie profilu wschodniego, gdzie możliwe było uchwycenie części stratygrafii. Dlatego też groby przecinane były głównie w pionie, ale stosowano jednocześnie cięcia poziome aby uchwycić układ przestrzenny grobu i zlokalizować ewentualne dary grobowe. Eksploracja grobów urnowych była wyjątkowo trudna także ze względu na twarde gliniaste podłoże.

W sezonie 2005 kontynuowano prace wykopaliskowe w wykopie 1, jednak ich zakres uległ zmniejszeniu w porównaniu do prac w sezonie 2004. Ograniczono się do pogłębienia wykopu w części północnej. W końcowych fazach eksploracji, po osiągnięciu poziomu skały macierzystej wykonano jedynie wkop kontrolny do głębokości około 5,25 m. Zastosowano arbitralną metodę eksploracji, usuwając mechanicznie warstwy miąższości około 10-12 cm.

Stratygrafia. Wykop 1

Zarówno nawarstwienia naturalne, jak i kulturowe badanego wycinka stanowiska mają bardziej lub mniej zwartą pylistą konsystencję granulometryczną. Zarówno warstwy naturalne jak i warstwa kulturowa nie zawiera ziaren pisku, a na całym obszarze nie występują nawet drobne kamienie. Spowodowane jest to osadowym charakterem wszelkich nawarstwień naturalnych, w którym spory udział miała zapewne działalność rzek wylewających w porze deszczowej.

Układ warstw naturalnych i kulturowych na stanowisku został częściowo rozpoznany w sezonie 2004. Na podstawie prac eksploracyjnych w wykopie 1 stwierdzono iż do poziomu około 1,2 m poniżej aktualnej powierzchni gruntu zalegała warstwa humusu barwy jasnoszarobrązowej oraz konsystencji pylistej i sypkiej (warstwa I). W warstwie tej występowały części układu korzeniowego roślinności. Pod warstwą humusu zaobserwowano warstwę ciemnoszarych i brązowych (do różowawych) zwartych iłów zalegających do poziomu około 3,7 m poniżej powierzchni gruntu (warstwa II). Jaśniejsze, różowoszare wtręty widoczne były szczególnie w górnej części warstwy oraz wokół ciemniejszych śladów korzeni i innych substancji organicznych pochodzenia roślinnego, obserwowalnych w całej warstwie. Prawdopodobnie różowawa barwa jest skutkiem rozkładu materiału organicznego. Ponieważ w warstwie iłów nie natrafiono na materiał kulturowy, stwierdzono iż warstwa ta jest naturalna. Poniżej ciemnoszarych i różowoszarych iłów zaobserwowano nawarstwienia o charakterze kulturowym, o słabo czytelnych granicach. Warstwa kulturowa wykopu 1, barwy czarnoszarej (warstwa III) zawierała sporo materiału ceramicznego, szczególnie w części stropowej. W części stropowej warstwy, w sezonie 2004 znaleziono łącznie 2348 fragmentów ceramiki, dwa przęśliki gliniane, 3 kamienie, oraz łącznie 42 fragmenty wypalonej gliny różnej wielkości (polepy?). Poza tym w warstwie znaleziono niewielką ilość kości, prawdopodobnie zwierzęcych oraz kilka nasion palmy *motacú*.

Wymienione nawarstwienia zaobserwowano także w urwisku rzecznym, oraz częściowo w wykopach eksploracyjnych grobów, szczególnie tych poszerzanych w kierunku wschodnim. Układ stratygrafii z wykopów eksploracyjnych grobów w powiązaniu z kolejnością nawarstwień w wykopie 1, w sezonie 2004 stanowił podstawę do rekonstrukcji ogólnej stratygrafii stanowiska w obszarze głównego skupiska grobów (ary 51/11 i 51/12).

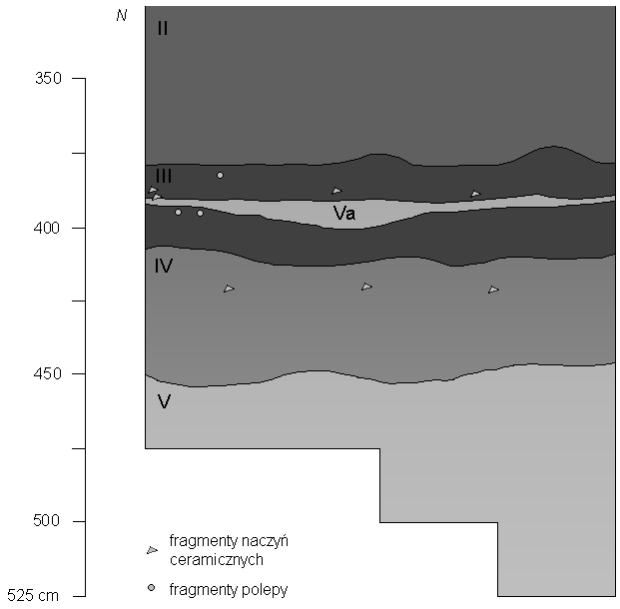

Ryc. 3. Uaua-uno. Profil wschodni wykopu 1 poniżej poziomu 325 cm od powierzchni terenu. Rys. A. Karwowski

W sezonie 2005 kontynuowano prace wykopaliskowe w wykopie 1, rozpoczynając eksplorację od poziomu konserwacyjnego na głębokości około 3,8 m poniżej poziomu gruntu. W trakcie prac usunięto 11 warstw mechanicznych, co pozwoliło na obserwację stratygrafii pionowej oraz układu warstw u ujęciu horyzontalnym. Zaobserwowano kontynuację czarnoszarej warstwy kulturowej, która obejmowała całą powierzchnię wykopu podczas trzech kolejnych warstw mechanicznych (1-3). Barwa warstwy ulegała rozjaśnieniu w części środkowej, co zaobserwowano w profilu wykopu, lecz było słabo czytelne w ujęciu horyzontalnym.

Ryc. 4. Uaua-uno. Rzut poziomy wykopu 1 po usunięciu 4. warstwy mechanicznej. Rys. A. Karwowski

Po usunięciu 4. warstwy mechanicznej, na głębokości około 4,2 m poniżej powierzchni gruntu zaobserwowano kolejne nawarstwienie barwy szarej o konsystencji zwartej (warstwa IV), wyraźnie kontrastujące z warstwą kulturową (ryc. 4). W warstwie tej widoczne były ślady węgla drzewnego, nie zaobserwowano materiału zabytkowego. W widocznej części czarnoszarej warstwy kulturowej (warstwa III) poza masowym materiałem

ceramicznym, w części zachodniej wykopu zaobserwowano fragmenty spalonej gliny (polepa?).

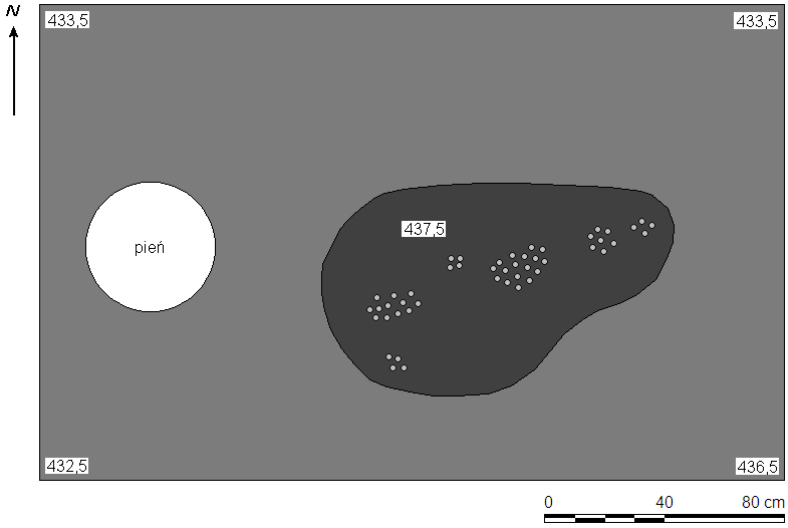

Ryc. 5. Uaua-uno. Rzut poziomy wykopu 1 po usunięciu 5. warstwy mechanicznej. Rys. A. Karwowski

Po usunięciu kolejnej, 5. warstwy mechanicznej (około 4,35 m poniżej powierzchni gruntu), warstwa kulturowa pozostała jedynie w centralnej części wykopu, gdzie poza materiałem zabytkowym zaobserwowano także fragmenty spalonej gliny (polepa?) (ryc. 5). Pozostałą część wykopu zajmowała szara warstwa (warstwa IV) z widocznymi drobnymi fragmentami węgla drzewnego. Po usunięciu 6. warstwy mechanicznej w części centralnej wykopu 1, na głębokości około 4,5 m od powierzchni gruntu pozostał niewielki obszar warstwy kulturowej z niewielką ilością materiału zabytkowego.

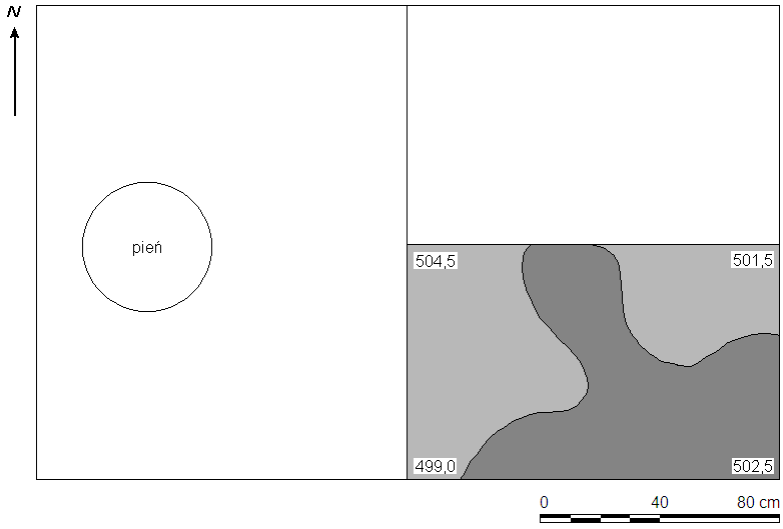

Ryc. 6. Uaua-uno. Rzut poziomy wykopu 1 po usunięciu 10. warstwy mechanicznej. Rys. A. Karwowski

W trakcie dalszej eksploracji wykopu 1 (warstwy mechaniczne 7-11) nie natrafiono na materiał zabytkowy. Parce ograniczono początkowo do wschodniej części wykopu, gdzie po usunięciu 8. warstwy mechanicznej (głębokość około 4,75) pojawiła się skała macierzysta – żółtoróżnowoszara glina (warstwa V). Jej granice były słabo czytelne, płynnie przechodzące

w warstwę IV. Ponieważ ślady warstwy IV w północnej części eksplorowanego obszaru zanikły po usunięciu 9. warstwy mechanicznej, eksplorację ograniczono do fragmentu południowego, gdzie po usunięciu 11. warstwy mechanicznej pozostała jedynie skała macierzysta (warstwa V). Na tym etapie zakończono eksplorację wykopu 1.

Głębokość*	Warstwa mechaniczna (arbitralna)	Materiał masowy		Rozkład ilościowy i procentowy
		Fragmenty niecharakterystyczne	Fragmenty charakterystyczne	
~375-387	1**	346 (inw. 16/05)	60 (inw.16/05; 17/05)	406
		27,88%	22,14%	26,85%
387-399	2	272 (inw.18/05)	46 (inw.18/05)	318
		21,91%	16,97%	21,03%
399-~410	3	275 (inw.19/05)	52 (inw.19/05; 20/05)	327
		22,15%	19,18%	21,62%
~410-422	4	188 (inw.21/05)	43 (inw.21/05)	231
		15,14%	15,86%	15,28%
422-435	5	135 (inw.22/05)	55 (inw.22/05)	190
		10,87%	20,29%	12,57%
435-446	6	25 (inw.27/05)	15 (inw.27/05)	40
		2,01%	5,53%	2,65%
	Ogółem	1241	271	1512
		100%	100%	100%

* - uśredniona, w cm
** - poziom konserwacyjny

Tablica 1. Rozkład materiału masowego w wykopie 1 w warstwach mechanicznych 1-6.

Eksploracja wykopu 1 pozwoliła na uściślenie charakteru stratygrafii stanowiska w porównaniu do ustaleń z sezonu 2004. Odsłonięcie profilu wschodniego pozwoliło na powiązanie danych stratygraficznych z efektami prac w 2004 (ryc. 3). Materiał zabytkowy obecny był głównie w warstwie III, w większym nagromadzeniu w części stropowej i spągowej. W spągu tej warstwy zaobserwowano ponadto ślady spalonej gliny (polepy?). Śladowe ilości materiału zabytkowego zaobserwowano także w części stropowej warstwy IV w profilu wykopu, chociaż podczas eksploracji nie natrafiono na materiał zabytkowy w tej warstwie a granice warstw były słabo czytelne. Materiał zabytkowy uzyskany podczas eksploracji wykopu 1 liczył 1512 fragmentów ceramiki, w tym 271 fragmentów charakterystycznych (tablica 1). Spośród nich należy wymienić fragmenty naczyń ceramicznych z otworami w dnie (inw. 20/05), fragment naczynia z ornamentem modelowanym (inw. 23/05) oraz dodatkowo fragmenty przęślika glinianego (inw. 24/05).

W profilu wschodnim wykopu 1, w centralnej części warstwy III zaobserwowano przebarwienie o charakterystyce zbliżonej warstwy V (skały macierzystej) (warstwa Va), nieczytelne podczas eksploracji mechanicznej wykopu. Prawdopodobnie było ona efektem wkopu usytuowanego na wschód od granic wykopu (prawdopodobnie ślady po ziemi usuniętej podczas kopania jamy grobu urnowego bądź innego obiektu). Ponadto w części stropowej skały macierzystej zaobserwowano wtręty o kolorystyce zbliżonej do warstwy IV i charakterystyce przypominającej układ korzeniowy roślinności.

Opis grobów

Wszystkie groby badane w sezonie 2005 znajdowały się w urwisku wytworzonym przez erozyjną działalność rzeki Beni, ich fragmenty były widoczne na powierzchni urwiska.

Prace objęły badania ratownicze grobów znajdujących się w głównym skupisku, badanym w sezonie 2004 oraz groby położone około 120 m na północ od niego. Skatalogowano ogółem siedem grobów urnowych, kontynuując numerację przyjętą w sezonie 2004: cztery w skupisku głównym (groby 10-14) i trzy w skupisku północnym (groby 15-17)[4].

Podczas prac zbadano w całości jedynie grób 11. Dwa groby (10 i 13) zostały jedynie skatalogowane i nie zostały przebadane wykopaliskowo. Eksploracja pozostałych grobów (groby 12, 14, 15, 16 i 17) została przerwana ze względu na powódź w dniu 19 października 2005, która zniszczyła materiał zabytkowy. Uniemożliwiło to pełną interpretację badanych grobów. Ustalenie położenia grobów względem siatki arowej oraz pomiary niwelacyjne możliwe były jedynie w obrębie głównego skupiska grobów. Dodatkowo wykonano pomiary wszystkich dokumentowanych grobów z użyciem urządzenia GPS, ustalając ich współrzędne geograficzne oraz wysokość nad poziomem morza (tablica 2). Pomiary te mają jednak wartość uzupełniającą, ze względu na znaczny dopuszczalny błąd pomiarów, dochodzący maksymalnie do 8 m.

Nr grobu	Szerokość geograficzna	Długość geograficzna	Wysokość (m. n.p.m.)	Ar
15	S 13 52.532	W 67 28.611	171	63/14B
16	S 13 52.534	W 67 28.608	167	63/15C
17	S 13 52.537	W 67 28.607	165	62/15A
18	S 13 52.550	W 67 28.611	165	59/13A
10	S 13 52.595	W 67 28.626	176	51/11B
11	S 13 52.596	W 67 28.626	177	51/11B
12	S 13 52.597	W 67 28.627	176	51/11B
13	S 13 52.599	W 67 28.626	177	51/11D
14	S 13 52.600	W 67 28.627	176	50/11B
19	S 13 52.616	W 67 28.628	175	48/11C
20	S 13 52.620	W 67 28.626	176	47/12C

Tablica 2. Współrzędne geograficzne grobów dokumentowanych w sezonie 2005. Dane na podstawie pomiarów GPS. Opracowanie M. Obałek i A. Karwowski.

Grób 10, typu urnowego

Grób zachowany fragmentarycznie (około ½) położony w obrębie arów 52/11C, tuż przy krawędzi ścieżki zejściowej prowadzącej z obozu nad brzeg rzeki. Usytuowany relatywnie wysoko, powyżej grobów 11 i 12. Nie eksplorowany.

.

Grób 11, typu urnowego

Położenie

Grób zachowany fragmentarycznie (ryc. 7) położony był w obrębie arów 52/11D. Pozostałości naczynia grobowego znajdowały się na głębokości od około 4,6 m do około 4,9 m (dno) poniżej powierzchni terenu, praktycznie zalegały na powierzchni urwiska, grożąc zsunięciem się do rzeki. Ze względu na brak kontekstu stratygraficznego (brak warstw zalegających powyżej grobu) eksplorowano jedynie wnętrze naczynia grobowego oraz jego

[4] Groby 18, 19 i 20, badane przez M. Obałka w ostatnich dniach października 2005 nie wchodzą w skład niniejszego opracowania.

najbliższe otoczenie. W górnej części zachowanej partii grobu zaobserwowano ślady erozji rzecznej oraz niewielką warstwę świeżych sedymentów rzecznych(?).

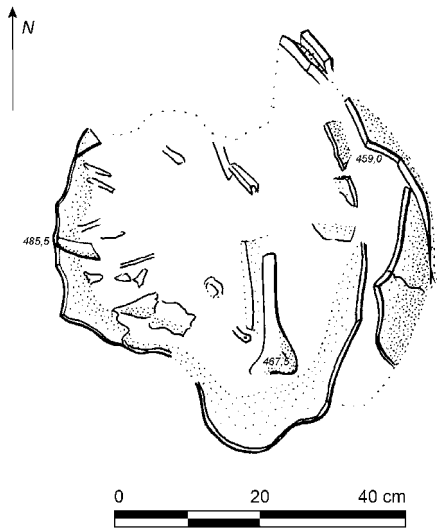

Ryc. 7. Uaua-uno. Cmentarzysko. Rzut poziomy grobu 11. Rys. A. Karwowski.

Forma grobu

Podczas eksploracji uchwycono częściowo zarys nieckowatej jamy grobowej o średnicy około 5-6 cm większej od średnicy naczynia grobowego. Jej szare, sypkie wypełnisko, o charakterystyce zbliżonej do wypełniska naczynia grobowego oraz warstwy humusu (warstwa I), widoczne było do poziomu odsłoniętej części grobu. Prawdopodobnie stanowiło pozostałość wkopu dokonanego z poziomu do 4,5 m poniżej aktualnej powierzchni terenu, gdzie zaobserwowano spąg warstwy IV (profil wschodni wykopu eksploracyjnego, poziom 456,5 cm).

Zachowała się część szerokiego naczynia grobowego – „urny" (11 fragm., inw. 6/05) zawierającej ludzkie szczątki kostne. Naczynie to miało otwór w dnie, bądź było odwrócone wylewem do dołu. Naczynie grobowe przykryte było innym naczyniem tworzącym pokrywkę, szerszym od naczynia grobowego, zachowanym fragmentarycznie (29 fragm., inw. 7/05). Wewnątrz naczynia grobowego znaleziono także luźne fragmenty innych(?) naczyń (19 fragm., inw. 4/05), wtórnie przemieszczone wskutek erozji rzecznej.

Rodzaj pochówku

W naczyniu grobowym znajdowały się ludzkie szczątki kostne (inw. 1/05) bardzo słabo zachowane, złożone wtórnie. Zachowała się tylko część kości szkieletu: jedna z kości długich (udowa), oraz kilka innych, drobnych kości, prawdopodobnie żeber. Stan zachowania oraz liczba kości nie pozwalają na szczegółowe ustalenia wieku i płci zmarłego.

Wyposażenie

Naczynie grobowe nie zawierało przedmiotów, które z całą pewnością można określić jako wyposażenie grobowe. W górnej, otwartej części wypełniska naczynia grobowego znaleziono fragment płetwy tnącej ryby *tachacá* (*pacú*) (inw. 5/05), która mogła służyć jako narzędzie. Między naczyniem grobowym a pokrywką znaleziono kolejny fragment płetwy *tachacá* oraz ciemnoszary nieprzezroczysty kamień (inw. 8/05). Niewykluczone, że kości

rybie mogły się znaleźć wtórnie w obrębie grobu gdyż znajdowały się w wierzchniej warstwie wypełniska, która mogła być sedymentem rzecznym. Wewnątrz naczynia grobowego natrafiono także na drobne fragmenty węgla drzewnego.

Chronologia

Naczynie grobowe znajdowało się tuż poniżej warstwy IV; podłożem naczynia grobowego była skała macierzysta (warstwa V). Mimo iż stratygrafia pionowa grobu była czytelna częściowo, najprawdopodobniej należy go wiązać chronologicznie z okresem zdeponowania warstwy IV. Grób pod względem formy oraz charakterystyki stratygraficznej oraz chronologii jest analogiczny do grobu 1, badanego w sezonie 2004.

Grób 12, typu urnowego

Położenie

Grób zachowany w większej części (około ¾) (ryc. 8), położony w obrębie arów 51/11A, zniszczony wskutek powodzi 19 października 2005, przed zakończeniem eksploracji. Naczynie grobowe znajdowało się na poziomie od około 4,5 m do ponad 4,9 m poniżej aktualnej powierzchni terenu. Założono wykop o wymiarach około 0,8×1,2 m. Ponieważ w górnej części grobu stratygrafia uległa zniszczeniu, zastosowano jednocześnie cięcia pionowe i poziome aby otrzymać możliwie pełną ilość informacji o układzie przestrzennym grobu.

Ryc. 8. Uaua-uno. Cmentrzysko. Rzut poziomy grobu 12. Rys. R. Konieczny

Forma grobu

Naczynie grobowe znajdowało się w nieckowatej jamie o średnicy nieco większej od średnicy naczynia grobowego. Wkop jamy grobowej był nieznacznie nachylony w stosunku do pionu. Naczynie grobowe (28 fragmentów, inw. 29/05), zawierające ludzkie szczątki kostne, miało formę zbliżoną do kulistej, było w znacznym stopniu połamane, a jego fragmenty przemieszczone. Z uwagi na niepełny stopień eksploracji grobu, oraz jego częściowe zniszczenie, nie jest jasne w jakiej pozycji zdeponowano naczynie grobowe, tj. czy dno naczynia znajdowało się w górnej czy dolnej części grobu. Naczynie grobowe otoczone było przez fragmenty innych naczyń, głównie garnkowatych oraz fragmenty misy (193 fragmenty, inw. 25/05; 14 luźnych fragmentów, inw. 13/05), tworząc rodzaj obstawy; być może warstwa potłuczonych naczyń znajdowała się również nad grobem. W części zachodniej wykopu eksploracyjnego natrafiono prawdopodobnie na fragmenty pokrywki. Między domniemana pokrywką a naczyniem grobowym znaleziono sporą ilość węgla drzewnego (inw. 8/05).

Rodzaj pochówku

W naczyniu grobowym znajdowały się ludzkie szczątki kostne (inw. 3/05) bardzo słabo zachowane. Zachowała się tylko część kości szkieletu oraz część kości czaszki. Stan zachowania oraz liczba kości nie pozwalają na ustalenie wieku i płci zmarłego.

Wyposażenie

Podczas eksploracji grobu nie natrafiono na przedmioty, które można określić jako wyposażenie grobowe.

Chronologia

Naczynie grobowe znajdowało się w jamie wykopanej w skale macierzystej (warstwa V), poniżej warstwy IV. Szczegółowe ustalenia dotyczące chronologii względnej grobu są w dużej mierze utrudnione przez niepełny stopień jego zbadania. Ze względu na dość znaczną głębokość zdeponowania naczynia grobowego można przypuszczać iż grób 12 był równoczasowy bądź starszy od grobu 11, i należy go wiązać chronologicznie z okresem sedymentacji warstwy IV.

Grób 13, typu urnowego

Grób zachowany fragmentarycznie (około 3/4) położony w obrębie arów 51/11A. Na powierzchni widoczne kości pochówku, w tym kości czaszki. Nie eksplorowany.

Grób 14, typu urnowego

Położenie

Grób zachowany częściowo, położony w obrębie arów 51/11D, zniszczony wskutek powodzi przed zakończeniem eksploracji (ryc. 9). Naczynie grobowe znajdowało się na poziomie od około 4,5 m do ponad 4,9 m poniżej aktualnej powierzchni terenu. Podobnie jak

w przypadku grobu 12, eksploracja grobu 14 nie została zakończona. Wykonano cięcia pionowe i poziome aby otrzymać możliwie pełną ilość informacji o układzie przestrzennym grobu.

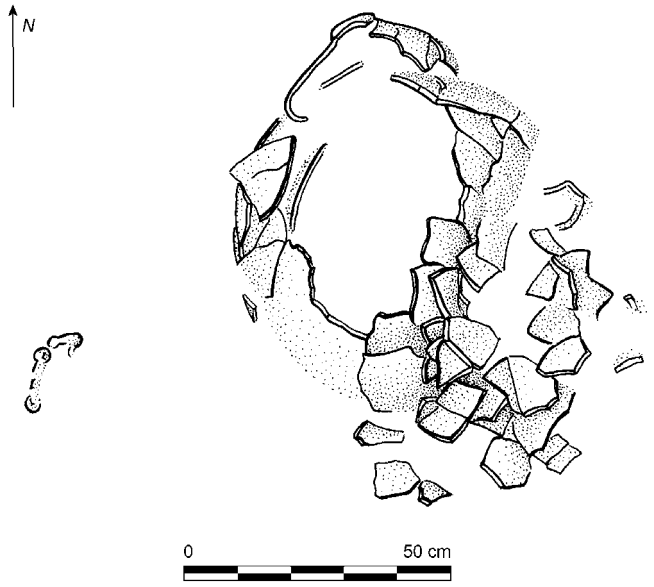

Ryc. 9. Uaua-uno. Cmentarzysko. Rzut poziomy eksplorowanej części grobu 14. Rys. A. Karwowski.

Forma grobu

Z uwagi na niepełny stopień eksploracji grobu 14, możliwe jest jedynie częściowe określenie jego formy. Najprawdopodobniej naczynie grobowe miało formę zbliżoną do kulistej, jednak ścianki naczynia zostały wtórnie przemieszczone, a kształt zdeformowany tworząc formę w górnej partii naczynia zbliżoną do stożka, zapewne wskutek przemieszczenia warstw zalegających nad grobem. „Urna" najpewniej była otoczona fragmentami innych naczyń; w części północnej grobu, tuż przy naczyniu grobowym znaleziono duże fragmenty misy z wyodrębnioną stopką (16 fragm., inw. 28/05). Nad grobem znajdowała się warstwa potłuczonych naczyń ceramicznych (łącznie 338 fragm. inw. 14/05, 26/05; także luźne fragmenty naczyń z grobu i „obstawy").

Rodzaj pochówku

W trakcie eksploracji w naczyniu grobowym nie znaleziono szczątków kostnych. Zapewne znajdowały się w dolnej, przydennej części naczynia grobowego. Około 40 cm na wschód od naczynia grobowego znaleziono ludzkie szczątki kostne: kości pięty i paliczki (inw. 2/05). Niewykluczone, że stanowią pozostałość nietypowego rytuału pogrzebowego, bądź część pochówku „zgubioną" podczas przenoszenia do naczynia grobowego.

Wyposażenie

W obrębie naczynia grobowego nie znaleziono przedmiotów, które można określić jako wyposażenie grobowe. Przedmioty, które mogły mieć taki charakter znaleziono poza naczyniem grobowym. W warstwie potłuczonych naczyń znaleziono przęślik gliniany (inw. 15/05); do naczynia grobowego przylegały fragmenty misy z wyodrębnioną stopką (inw. 28/05), poniżej znaleziono dwa niewielkie kamienie. Analiza traseologiczna nie wykazała użytkowego charakteru tych kamieni (Osipowicz 2005, informacja ustna). Między

fragmentami misy a naczyniem grobowym znaleziono niewielką ilość węgla drzewnego (próbka 9/05).

Chronologia

Ponieważ nie znaleziono śladów jamy grobowej oraz grób pozbawiony był nawarstwień powyżej naczynia grobowego, wszelkie ustalenia dotyczące chronologii względnej są bardzo utrudnione. Głębokość zalegania naczynia grobowego, zbliżona do danych pochodzących z grobów 11 i 12 sugeruje podobna chronologię względną wymienionych grobów, jednak charakterystyka grobu 14 (obecność warstwy potłuczonych naczyń nad grobem, obecność ceramiki malowanej oraz charakter domniemanego wyposażenia) bardziej przypomina tą znaną z grobu 7 badanego w sezonie 2004, który wydaje się młodszy. Być może wspomniane cechy wyposażenia grobowego nie są więc wskaźnikiem chronologicznym lecz wskazują na pozycję społeczną lub płeć zmarłego.

Grób 15, typu urnowego

Położenie

Grób zachowany częściowo (ryc. 10), położony w obrębie arów 63/14B, około 120 m na północ od głównego skupiska grobów[5]. Badany częściowo (ratowniczo) w dniu 19 października 2005[6].

Forma grobu

Z uwagi na niepełny stopień eksploracji grobu możliwe jest jedynie częściowe określenie jego formy. Najprawdopodobniej naczynie grobowe miało formę zbliżoną do kulistej i otoczone oraz pokryte było fragmentami innych naczyń (łącznie 229 fragm., inw. 34/05 i 44/05). Naczynie grobowe wraz z naczyniami otaczającymi znajdowało się w nieckowatej jamie, rozszerzającej się znacznie w jej górnej części.

Rodzaj pochówku

W trakcie eksploracji w naczyniu grobowym nie znaleziono szczątków kostnych. Zapewne znajdowały się w dolnej, przydennej części naczynia grobowego.

Wyposażenie

W obrębie naczynia grobowego nie znaleziono przedmiotów, które można określić jako wyposażenie grobowe. Przedmioty, złożone zapewne jako dary grobowe znajdowały się wśród fragmentów otaczających naczynie grobowe lub przylegały do niego od strony zewnętrznej. W części północnej grobu tuż przy naczyniu grobowym znaleziono: baniaste naczynie garnkowate (*olla*; 6 fragm., inw. 30/05), miseczkę (31/05), fragmenty naczynia z ornamentem malowanym (6 fragm., inw. 32/05). Wśród naczyń otaczających naczynie grobowe znaleziono także fragmenty naczyń misowatych, które pierwotnie mogły służyć jako dary grobowe (łącznie 58 fragm., inw. 33/05 i 43/05), fragmenty naczynia misowatego i

[5] Dane uzyskane dzięki pomiarom GPS.

[6] Podczas eksploracji grobu nie prowadzono pomiarów niwelacyjnych ze względu na brak możliwości nawiązania do repera głównego w tej części stanowiska.

talerza (łącznie 46 fragm., inw. 42/05) oraz fragmenty naczynia misowatego z ornamentem plastycznym w formie twarzy ludzkiej (14 fragm., inw. 41/05). W jednym z naczyń misowatych otaczających naczynie grobowe znaleziono kości zwierzęce (inw. 4/05).

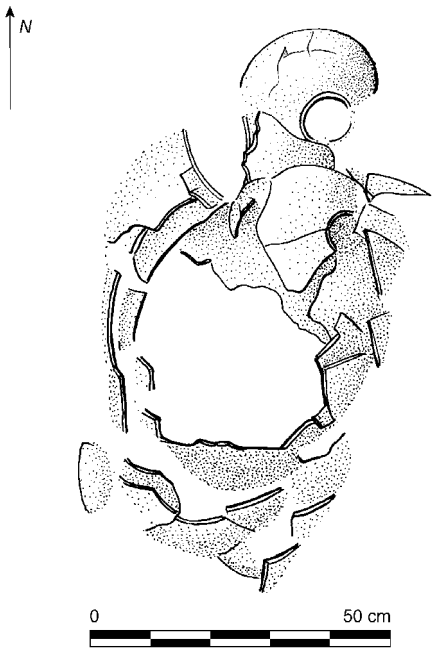

Ryc. 10. Rzut poziomy eksplorowanej części grobu 15. Rys. A. Karwowski.

Chronologia

Ponieważ grób pozbawiony był nawarstwień powyżej naczynia grobowego, oraz brak możliwości przeprowadzenia pomiarów niwelacyjnych grobu, wszelkie ustalenia dotyczące chronologii względnej są bardzo utrudnione. Forma grobu oraz obecność wyposażenia grobowego wśród fragmentów otaczających naczynie grobowe (w tym fragmentów malowanych) sugeruje podobny charakter grobu 15 w stosunku do grobu 14, jednak wszelkie ustalenia w tej kwestii są hipotetyczne i trudne do weryfikacji.

Grób 16, typu urnowego

Grób zachowany częściowo, położony w obrębie arów 63/15C, około 120 m na północ od głównego skupiska grobów[7]. Badany częściowo (ratowniczo) w dniu 19 października 2005. Wśród fragmentów otaczających naczynie grobowe znaleziono miseczkę (inw. 35/05) oraz pobrano 24 fragmenty naczyń (inw. 36/05).

Grób 17, typu urnowego

Grób zachowany częściowo, położony w obrębie arów 62/15A, około 120 m na północ od głównego skupiska grobów[8]. Badany częściowo (ratowniczo) w dniu 19 października 2005. Wśród fragmentów otaczających naczynie grobowe znaleziono fragmenty

[7] Dane uzyskane dzięki pomiarom GPS.
[8] j.w.

baniastych naczyń garnkowatych (łącznie 5, inw. 37/05 i 38/05). Pobrano także sporą ilość pozostałych fragmentów naczyń otaczających naczynie grobowe oraz fragmentów naczynia grobowego (łącznie około 200, inw. 45/05).

Wnioski

Celem prac archeologicznych w Uaua-uno w sezonie 2005 była dokumentacja grobów nowo odsłoniętych przez działalność erozyjną rzeki Beni oraz weryfikacja i uzupełnienie spostrzeżeń dotyczących jednostek stratygraficznych obecnych na stanowisku. Prace dokumentujące groby skoncentrowane były w głównym skupisku grobów, w obrębie arów 51/11 oraz w skupisku północnym, odległym o około 120 m. Zadokumentowano oraz częściowo eksplorowano siedem grobów urnowych. Prace zostały przerwane 19 października 2005 wskutek zniszczenia materiału zabytkowego przez rzekę.

Istotną częścią prac w Uaua-uno w sezonie 2005 było zakończenie eksploracji wykopu 1. W jej wyniku zweryfikowana i uzupełniona została sekwencja stratygraficzna tej części stanowiska, która w sezonie 2004 została opracowana do poziomu około 3,9 m poniżej aktualnej powierzchni terenu oraz rekonstruowana do poziomu ponad 5 m dzięki danym stratygraficznym pochodzącym z wykopów eksploracyjnych grobów zlokalizowanych w urwisku rzecznym. Podstawą do rekonstrukcji stratygrafii w sezonie 2004 był profil zachodni wykopu 1, natomiast w sezonie 2005 z uwagi na zniszczenie tej części wykopu, zadokumentowano jego część wschodnią do poziomu 5,25 m poniżej aktualnej powierzchni terenu.

Uzyskane informacje generalnie potwierdziły spostrzeżenia i rekonstrukcje dokonane na podstawie danych uzyskanych w sezonie 2004, wykazały jednak konieczność pewnych korekt dotyczących głębokości zalegania jednostek stratygraficznych, szczególnie zalegających poniżej poziomu 3,5 m. Wydzielono łącznie pięć warstw, w większości o pylistej, bardziej lub mniej zwartej konsystencji granulometrycznej : I – jasnoszary pył; II – szare iły/mułki z poziomymi brązowymi (do różowawych) przebarwieniami oraz szczątkami roślinnymi, także otoczonymi brązowym przebarwieniem; III - ciemnoszara warstwa kulturowa z sporą ilością skorup ceramicznych, szczególnie w stropie i spągu, fragmentami spalonej gliny oraz licznymi fragmentami węgli drzewnych, głównie w stropie; IV - szary ił pylisty, w części stropowej niewielka ilość ceramiki i węgla drzewnego; V - żółtobrązowa zwarta glina, brak węgli drzewnych i fragmentów ceramiki, w części stropowej widoczne ślady korzeni szarej barwy. W obrębie warstwy III zaobserwowano przebarwienie o charakterystyce zbliżonej do warstwy V (warstwa Va, zwarta glina przemieszana z szarym iłem pylistym), co może być interpretowane jako wynik wtórnej działalności antropogenicznej, np. urobek po kopaniu jamy do poziomu żółtobrązowej zwartej gliny. W innych częściach stanowiska nie zaobserwowano obecności warstwy Va.

Dzięki obserwacjom poczynionym w sezonach 2004 i 2005 możliwe jest sformułowanie wstępnych hipotez dotyczących genezy ww. warstw (wg kolejności sedymentacji):

V – skała macierzysta, prawdopodobnie czwartorzędowa warstwa aluwialna naniesiona z północnych stoków Andów (pogórze Yungas), zwarta pod wpływem ciężaru nawarstwień zalegających powyżej; w części stropowej ślady wegetacji w postaci korzeni, stopniowo przechodzące w szary, w mniejszym stopniu zwarty ił pylisty (warstwa IV).

IV – powstała wskutek zmian wynikłych dzięki działalności roślin na warstwę V, a także zmian antropogenicznych; widoczne nieliczne fragmenty naczyń ceramicznych oraz węgli drzewnych

III - warstwa zawierająca dużą ilość węgla drzewnego, powstałą prawdopodobnie wskutek oczyszczania terenu poprzez wypalanie roślinności pod uprawę lub w celach osadniczych oraz rozkładu materiału organicznego (*terra preta*); masowa obecność materiału ceramicznego oraz obecność czerwonawej wypalonej gliny (polepa?, ślady ognisk?)

II - szare, ciężkie iły/mułki o dużej miąższości, prawdopodobnie naniesione przez rzekę wraz ze szczątkami roślin wskutek powodzi na dużą skalę, ewentualnie warstwa antropogeniczna powstała poprzez zawalenie konstrukcji mieszkalnych z drewna i *adobe*

I – humus i pylista warstwa próchnicza (?)

Szczególnie istotna jest interpretacja warstwy II, wpływająca no ogólne wyjaśnienie charakteru stanowiska i ewentualnie genezy stanowisk kopcowych (*lomas*). Badania w sezonie 2005 nie przyniosły w tej kwestii rozstrzygających danych, pozwalających na jednoznaczne określenie jej charakteru. W sezonie 2004 w warstwie tej nie znaleziono materiału zabytkowego; w sezonie 2005, na głębokości 2,7 m poniżej aktualnej powierzchni terenu znaleziono małe naczynie misowate, być może pokrywę urny (inw. 12/05). Ponieważ było to znalezisko pojedyncze, bez towarzyszących innych naczyń będących zwykle częścią grobu oraz braku śladów jakiejkolwiek działalności ziemnej, należy przypuszczać iż naczynie to zostało wtórnie zdeponowane w warstwie II.

Dzięki badaniom w sezonie 2005 możliwe było powiązanie części badanych grobów z wydzielonymi jednostkami stratygraficznymi. W przypadku dwóch grobów (11 i 12) takie relacje udało się ustalić dzięki widocznych nieckowatych jamach grobowych czytelnych w profilu urwiska od poziomu warstwy IV. Ponieważ wypełniska tych jam nie różniły się kolorystycznie i granulometrycznie do warstwy IV, oraz nie zaobserwowano ich kontynuacji w obrębie warstwy III, wykonano je najpewniej w okresie sedymentacji warstwy IV. Tak więc groby te należy wiązać stratygraficznie z warstwą IV. Także wszystkie pozostałe groby, zalegające poniżej poziomu 4,5 m z dużym prawdopodobieństwem można datować podobnie.

Co istotne, w wykopie 1 nie znaleziono żadnych obiektów związanych stratygraficznie z warstwą III (zaobserwowane skupiska spalonej gliny trudno jednoznacznie interpretować jako obiekty). Jako efekt działalności ziemnej w okresie sedymentacji warstwy III traktować można warstwę Va, czytelną jedynie w profilu wschodnim wykopu. Prawdopodobnie z poziomu 3,8-3,9 m wykonano wkop sięgający skały macierzystej (warstwa V), jednak obiekt związany z tą działalnością znajdował się poza obrębem wykopu 1. Domniemany obiekt (grób urnowy?) należałoby wiązać stratygraficznie z warstwą III. Być może brak obiektów w wykopie 1 należałoby tłumaczyć jego częściową eksploracją, gdyż do poziomu skały macierzystej został on wyekspolorowany jedynie w części wschodniej. Eksplorację pozostałej części wykopu zakończono na poziomie warstwy IV. Jeśli słuszne są powyższe wstępne ustalenia dotyczące relacji stratygraficznych grobów urnowych, te groby, których powiązania ze stratygrafią stanowiska są znane należy łączyć z warstwą IV. Być może brak obiektów w wykopie 1 był spowodowany tym iż zalegały one głębiej (tylko w obrębie zachodniej części wykopu) i nie były czytelne z poziomu warstwy IV. Hipoteza ta możliwa jest do zweryfikowania jedynie poprzez ekploracje i dokumentację kolejnych grobów, zachowanych w stopniu umożliwiającym ich jednoznaczne powiązanie z jednostkami stratygraficznymi.

Badania w sezonie 2005 wniosły szereg informacji potwierdzających i uzupełniających wcześniejsze spostrzeżenia dotyczące cech formalnych grobów urnowych odkrytych na stanowisku. Cechą wspólną badanych grobów jest obecność swego rodzaju obstawy z fragmentów zwykle sporych naczyń. Fragmenty te otaczają i niekiedy pokrywają naczynie grobowe. Fragmentami naczyń bądź dużą misą („pokrywą") przykrywano naczynia grobowe. Niekiedy wśród „obstawy" znajdowane są elementy interpretowane jako wyposażenie/dary grobowe. Niektóre groby, szczególnie te mające w swym wyposażeniu ceramikę malowaną posiadają dodatkowo warstwę potłuczonych naczyń umieszczoną nad

grobem, prawdopodobnie widoczną na pierwotnej powierzchni terenu. Warstwa ta jest więc wskaźnikiem chronologicznym grobu.

Weryfikacji poddano także hipotezę o sposobie deponowania grobów urnowych w podłożu. Po badaniach w 2004 r. zaproponowano iż groby te (urny) ustawiano na powierzchni terenu i obstawiano fragmentami innych naczyń (Karwowski 2005). Badania grobów urnowych w sezonie 2005 (tj. tych o czytelnej stratygrafii) wykazały iż groby urnowe wkopywano jednak w podłoże (do 50 cm w głąb); jamy grobowe zwykle rozszerzały się nieco w górnej części wkopu i miejsce po wybranej ziemi wypełniano fragmentami naczyń ceramicznych obstawiając naczynie grobowe. Jak wspomniano wyżej, niektóre spośród grobów urnowych posiadały warstwę potłuczonych naczyń nad grobem. Prawdopodobnie w ten sposób zamykano jamę grobową, wypełniając urobkiem przestrzeń między warstwą potłuczonych naczyń a obstawionym naczyniem grobowym.

Badania w sezonie 2005 nie przyniosły nowych informacji pozwalających na weryfikację hipotezy identyfikującej Uaua-uno jako stanowisko kopcowe (*loma*). Ze względu na gęstą roślinność oraz ograniczenia czasowe nie prowadzono rekonesansu w głąb stanowiska, w kierunku wschodnim, który mógłby wykazać ewentualne obniżenie terenu (krawędź kopca). Z całą pewnością stanowisko, w okresie jego funkcjonowania nie było położone bezpośrednio nad rzeką. Taka lokalizacja byłaby bezzasadna z uwagi na obecność cmentarza oraz częste wylewy i powodzie w porze deszczowej. Wcześniejsze koryto rzeki Beni wyznacza starorzecze widoczne na mapach satelitarnych około 5 km na zachód od stanowiska. Trudno jednak przypuszczać by w okresie przedhiszpańskim stanowiło ono główne koryto rzeczne, gdyż Río Beni jako rzeka meandrująca często zmienia swój bieg.

Prace wykopaliskowe na stanowisku Uaua-uno w 2005 roku, mimo iż skromniejsze niż prace w poprzednim sezonie, wniosły jednak sporo nowych informacji dotyczących stratygrafii stanowiska oraz relacji między jednostkami stratygraficznymi i grobami urnowymi. Mino dość krótkiego czasu (dwa tygodnie) w trakcie badań zakończono eksplorację wykopu 1 oraz zadokumentowano i częściowo zbadano siedem nowych grobów urnowych. Z pewnością kolejne badania cmentarzyska w Uaua-uno oraz analiza pozyskanych materiałów wniosą nowe informacje o chronologii względnej i typologii grobów, ceramiki kultury Mojos w jej zachodniej części, a także charakterystyki kulturowej i periodyzacji kultur przedhiszpańskich w dolinie rzeki Beni. Badania w Uaua-uno w sezonie 2005 były bez wątpienia kolejnym wkładem polskiej nauki w wiedzę o przeszłości tej słabo zbadanej części Boliwii.

Andrzej Karwowski

Płock, 21.08.2007

Bibliografia

Castillo del, Marius
1929 *El corazón de la America Meridional (Bolivia)*, t. 1. Barcelona

Cordero Miranda, Gregorio
1984 Reconocimiento arqueologico en las margenes del Río Beni. *Arqueología Boliviana* 1: 15-24.

Dougherty, Bernard, Horacio A. Calandra
1981/2 Excavaciones arqueológicas en la Loma Alta de Casarabe, Llanos de Moxos Departamento del Beni, Bolivia. *Relaciones de la Sociedad Argentina de Antropología* 14(2): 9-48.

Erickson, Clark L.
1980 Sistemas agricolas prehispánicos en los Llanos de Mojos. *América Indígena* 11(4): 731-775.
2000 Lomas de Ocupación en los Llanos de Moxos. En: *Arqueologia de las Tierras Bajas*, ed. Duran Coirolo, Alicia y Roberto Braceo Boksar, pp. 207-226. Montevideo

Karwowski, Andrzej
2005 *Badania archeologiczne stanowisko Uaua-uno z okresu przedhiszpańskiego nad rzeką Beni w Boliwii. Lipiec-sierpień 2004*. Raport techniczny. Wersja elektroniczna dostępna na stronie *www.uauauno.of.pl*.

Pärsinen, Martti, Ari Siiriäinen, Antti Korpisaari
2003 *Fortifications related to the Inca Expansion*. En Western Amazonia – Amazônia Occidental. Multidisciplinary Studies on Ancient Expansionistic Movements, Fortifications and Sedentary Life, ed. Martti Pärsinen e Antti Korpisaari. Renvall Institute Publications 14, pp. 29-72. Helsinki: University of Helsinki

Willey, Gordon
1971 *An Introduction to American Archaeology, volume II, South America*. New York

№	Lokalizacja	Opis	Ilość	Uwagi
1/05	Powierzchnia	Fragment wylewu naczynia z ornamentem rytym	1	
2/05	Powierzchnia	Narzędzia (?) z kości ryby tacachá	2	W pobliżu skupiska grobów (12, 13, 14)
3/05	Powierzchnia	Fragment narzędzia (?) glinianego, fragment wylewu naczynia z ornamentem rytym, stopka gliniana	3	
4/05	Grób 11	Luźne fragmenty naczynia grobowego i naczyń otaczających	19	
5/05	Grób 11	Fragment narzędzia (?) z kości ryby tacachá	1	Z warstwy erozyjnej?
6/05	Grób 11	Fragmenty naczynia grobowego	11	
7/05	Grób 11	Fragmenty naczyń otaczających naczynie grobowe	29	
8/05	Grób 11	Fragment narzędzia z kości ryby tacachá oraz ciemnoszary kamień	2	Między naczyniem grobowym a fragmentami otaczającymi
9/05	Powierzchnia	Uchwyt naczynia z ornamentem plastycznym	1	
10/05	Powierzchnia	Fragment naczynia z ornamentem malowanym	1	
11/05	Powierzchnia	Uchwyt naczynia z ornamentem malowanym	1	
12/05	Powierzchnia	Małe naczynie misowate	1	W warstwie iłów i sedymentów rzecznych (!)
13/05	Grób 12	Luźne fragmenty naczyń z powierzchni	14	
14/05	Grób 14	Luźne fragmenty naczyń z powierzchni	142	Także ze skupiska ceramiki nad naczyniem grobowym
15/05	Grób 14	Przęślik gliniany	1	Ze skupiska ceramiki nad naczyniem grobowym
16/05	Wykop 1	Materiał masowy	59 (405)	Z poziomu konserwacyjnego (I)
17/05	Wykop 1	Fragment ceramiczny z ornamentem odciskanym (?)	1	Z poziomu konserwacyjnego (I)
18/05	Wykop 1	Materiał masowy	46 (318)	II warstwa mechaniczna
19/05	Wykop 1	Materiał masowy	35 (310)	III warstwa mechaniczna
20/05	Wykop 1	Fragmenty naczyń ceramicznych, w tym z otworami w denku	17	III warstwa mechaniczna
21/05	Wykop 1	Materiał masowy	43 (231)	IV warstwa mechaniczna

22/05	Wykop 1	Materiał masowy	55 (190)	V warstwa mechaniczna
23/05	Wykop 1	Fragment naczynia z ornamentem plastycznym	1	V warstwa mechaniczna
24/05	Wykop 1	Fragmenty przęślika glinianego	2	II warstwa mechaniczna
25/05	Grób 12	Fragmenty naczyń otaczających naczynie grobowe	193	
26/05	Grób 14	Fragmenty naczyń ze skupiska ceramiki nad naczyniem grobowym	196	
27/05	Wykop 1	Materiał masowy	15 (40)	VI warstwa mechaniczna
28/05	Grób 14	Fragmenty misy – wyposażenia (?)	16	Z części zachodniej grobu, przy naczyniu grobowym
29/05	Grób 12	Fragmenty naczynia grobowego	28	
30/05	Grób 15	Naczynie garnkowate	6	Z części północnej grobu, przy naczyniu grobowym
31/05	Grób 15	Miseczka	1	Przy naczyniu grobowym
32/05	Grób 15	Fragmenty naczynia z ornamentem malowanym	6	
33/05	Grób 15	Fragmenty naczyń misowatych	30	
34/05	Grób 15	Fragmenty naczyń otaczających naczynie grobowe	60	
35/05	Grób 16	Miseczka	1	
36/05	Grób 16	Fragmenty naczyń	24	
37/05	Grób 17	Fragmenty naczynia baniastego	4	
38/05	Grób 17	Fragment naczynia baniastego	1	
39/05	Powierzchnia?	Fragmenty naczyń z ornamentem rytym	2	
40/05	Powierzchnia?	Fragmenty naczyń z ornamentem malowanym	2	
41/05	Grób 15	Fragmenty naczynia misowatego z ornamentem plastycznym w formie twarzy ludzkiej	14	
42/05	Grób 15	Fragmenty naczynia misowatego i talerza	46	
43/05	Grób 15	Fragmenty naczyń misowatych	28	
44/05	Grób 15	Fragmenty naczynia grobowego i naczyń otaczających	169	
45/05	Grób 17	Fragmenty naczyń	200	

Inwentarz kości

№	Lokalizacja	Opis	Uwagi
1/05	Grób 11	Pochówek	
2/05	Grób 14	Pochówek - kości pięty	Na południe od naczynia grobowego
3/05	Grób 12	Pochówek	
4/05	Grób 15	Kości zwierzęce (?)	Z naczynia misowatego otaczającego naczynie grobowe

Inwentarz próbek

№	Lokalizacja	Opis	Uwagi
1/05	Wykop 1	Drewno z pnia drzewa	
2/05	Wykop 1	Drewno z pnia drzewa	
3/05	Wykop 1	Drewno z pnia drzewa	
4/05	Wykop 1	Drewno z pnia drzewa	
5/05	Wykop 1	Drewno z pnia drzewa	
6/05	Grób 14	Węgiel drzewny	
7/05	Wykop 1	Węgiel drzewny	II warstwa mechaniczna
8/05	Grób 12	Węgiel drzewny	
9/05	Grób 14	Węgiel drzewny	
10/05	Wykop 1	Gleba	Humus/warstwa naturalna
11/05	Wykop 1	Gleba	Szary ił/warstwa naturalna nanosów rzecznych
12/05	Wykop 1	Gleba	Ciemnoszara warstwa kulturowa
13/05	Wykop 1	Gleba	Szara warstwa naturalna/kulturowa
14/05	Wykop 1	Gleba	Szarożółta skała macierzysta

1. Uaua-uno. Widok na Río Beni. Fot. A. Karwowski.

2. Uaua-uno. Skutki powodzi z dnia 19 października 2005. Fot. A. Karwowski.

3. Uaua-uno. Wykop 1 po usunięciu 5. warstwy mechanicznej. Widok z góry. Fot. A. Karwowski.

4. Uaua-uno. Wykop 1 po usunięciu 9. warstwy mechanicznej. Fot. M. Obałek

5. Uaua-uno. Wykop 1 po usunięciu 10. warstwy mechanicznej. Fot. M. Obałek

6. Uaua-uno. Miseczka znaleziona w warstwie iłów. Fot. M. Obałek.

7. Uaua-uno. Grób 11. Widok od strony rzeki. Fot. M. Obałek.

8. Uaua-uno. Grób 12. Widok od strony rzeki. Fot. M. Obałek.

9. Uaua-uno. Grób 14. Widok od strony rzeki. Fot. M. Obałek.

10. Uaua-uno. Grób 15. Widok od strony rzeki. Fot. M. Obałek.